

Václav Mareš – Rostislav Peška (1903–1991)

HISTORICKÝ VÝVOJ MĚSTA OPOČNA

Město Opočno se zachovalo co do půdorysného složení téměř beze změny, takže z jeho urbanistického uspořádání lze odvodit, jak se město rozvíjelo a rozrůstalo od nejstarších dob až do dneška, aniž by podstatnější věci zůstávaly nejasnými nebo překrytými novější stavební činností. Logika půdorysného uspořádání je natolik názorná, že ani nedostatek písemných zpráv (o mapách či vyobrazeních nemluvě) nemůže podstatně zabránit rekonstrukci vývoje města a jeho funkcí.

Celé sídlo bylo obeháno hradbami převážně kamennými, z části dřevěnými parkány. Jejich průběh se pokusil rekonstruovat v minulém století kronikář.^{1/} Městská hradba navazovala na hradní opevnění u hlubokého příkopu, kousek za starým hřbitovem otáčela se severovýchodním směrem a tvořila současně hřbitovní zeď, která se za tehdejších dřevěných farních kostelíkem obracela téměř v pravém úhlu na severozápad. Hradba pokračovala stejným směrem dál, tam kde dnes stojí řada domů bez dvorků mezi ulicemi Bašteckou a Komenského. Tam se hradby obracely v tupém úhlu k jihu a napojovaly se na hradní opevnění za zadní částí špejcharu. Brána do města byla asi pouze jedna a to v místě, kde končí ulice Podkostelí, přes cestu vedoucí ke zvonici. Říkalo se tam „*Na unduli*“. Mezi vlastním hradem a městem byl ve skále vylámaný, hluboký příkop, jehož zbytky se zachovaly do dnešní doby. Brána do prvního nádvoří byla až na východním konci městského příkopu. První hradní nádvoří bylo rozsáhlé a stála na něm budova pro hradní čeládku, stáje a hradní kaple sv. Ondřeje. Na horní části nádvoří bylo velké prostranství, na kterém se konaly rytířské hry.^{2/}

Druhé hradní nádvoří bylo od prvního odděleno hradbou, která stála v místech, kde později vzniklo vnitřní křídlo panského pivovaru. U dnešních pivovarských brán se obracely hradby v pravém úhlu a za zámeckou kapli se napojovaly na hlavní hradební opevnění. Brána druhého hradního nádvoří byla asi 20 m za dnešní železnou zámeckou branou. Do vlastního hradu se muselo vcházet po padacím mostě přes hradní příkop. Tento příkop byl asi tam, kde bylo postaveno přední zámecké křídlo.

Hrad byl v husitských válkách roku 1425 ztečen a pobořen, stejně jako osada ležící při něm. Zbytek obyvatel se uchýlil za opevňovací příkop do prostoru někdejšího prvního hradebního nádvoří. Podle popisu urbářů ze 16. století bylo v tomto prostoru 24 sousedských domů. Tři rodiny bydlely v baště a tři domy byly panské (fara, škola a patrně dnešní dům čp. 9 *Kozák*).

Domy byly tehdy postaveny ve dvou řadách. První stála u příkopu a některé využívaly i části tohoto prostoru pro sklepy (dnešní Hradební ulice). Druhá řada domů tvořila malé náměstí, které bylo o něco větší než dnešní Trčkovo náměstí, protože tam chyběl správní vrchnostenský dům (čp. 2, bývalý soud), postavený až v 17. století. Díky dostatku stavebního materiálu z pobořených hradeb byla část domů již tenkrát postavena z kamene. Proto Opočno netrpělo tolik požáry, jako tomu bylo například v sousední Dobrušce. Do nově postaveného města vedly dvě brány a jedna branka. Brány byly poblíže obou konců

městského příkopu. Na jedné z nich byla postavena bašta. Asi na prostředku stála branka s hláskou, dnešní dům čp. 29.

Na troskách zbořeného hradu na ostrohu, což je jeho specifikum, začal majitel opočenského panství Zdeněk Trčka z Lípy roku 1527 stavět šlechtické sídlo – renesanční zámek. Postavil pouze zadní trakt nad údolím. Ve stavbě pokračoval a dokončil ji Vilém Trčka. V roce 1560 dal již postavenou přední část zámku zbořit a rozšířil ji o hradní příkop, jehož zaklenutím vznikla část rozsáhlých pivovarských sklepů. Stavbu zámku dokončil v roce 1567. Tenkrát měl zámek již zhruba stejnou podobu jako dnes.

Na místě před dnešním Výzkumným ústavem stojí bývalá pálenka, a již roku 1598 se tam připomíná dvůr zvaný *Podzámecký*. Byl obehnan kamennou zdí a vybaven radejnami, stodolami a kůlnami. Nade dvorem na Zlatém potoce stával panský mlýn s pilou, přibližně na stejném místě, kde potom byl *Pavůlkův mlýn*. K zámku patřila také cihelna nad *Broumarem*, ve které se vyráběly cihly, tašky a dlaždice. Pro potřebu pivovaru byla v Opočně i chmelnice. Nad ní byla i panská vinice, v místech, kde je dnešní zahrádkářská kolonie.

Mezi zámek a pivovarem se zachovala okrouhlá věž, nesprávně nazývaná „*hladamorna*“ jako jediný zbytek kamenného hradu. V této věži byl zřízen pokoj pro reditele panství, pod ním byl „*sklep sirotčů*“, kde byly uloženy sirotčů peníze a pod sklepem bylo vězení.^{3/}

Pivovar zaujímal stejný prostor jako jeho budova dnes. Poprvé se připomíná až roku 1598 a vařil pivo převážně z pšenice a jen některé druhy z ječmene, ročně přes 150 várek po 24 sudech.^{4/}

Nákladem Trčků z Lípy byla v roce 1567 přestavena bývalá hradní kaple sv. Ondřeje na kostel Nejsvětější Trojice, nově postavena fara a škola. Po okraji hradební zdi se zbudovala dlouhá chodba, která vede od barokního kostela dále pak do míčovny a až do letohrádku postaveného roku 1602.

Město se vyvíjelo nejdříve co nejbliže k panskému sídlu, které mělo pro obyvatele především funkci ochranou. Druhým vlivem bylo to, že šlechta v 16. století soustředila do svých rukou většinu půdy a též držela pod kontrolou výsledky hospodaření v okolních vesnicích. To způsobilo, že pokud byl někdo obyvatelem města, musel se téměř výhradně živit obchodem či svým řemeslem. A ty v místních podmínkách užívaly jen omezené množství lidí.

Toto prvotní soustředění výstavby a rozvoje městského jádra na místě stísněném a pro další výstavbu mělo tendenci prosazovat se jedním směrem od tohoto jádra na prostornou planinu, a tak do starších částí už tolik nezasahovala.

V 17. století se začalo městečko znovu rozrůstat a dosáhlo počtu asi 100 domů. Domy byly stavěny na místech bývalých městských hradeb, a tak vzniklo nové uzavřené město. Na místě někdejší městské brány byla postavena bašta se čtyřhrannou věží. Na západní straně, kde začíná Zámecká ulice, stála druhá brána, mezi posledním domem – pozdější panskou kovárnou a pevnou kamennou zdí kolem „*kořeninové zahrady*“. V tomto století bylo postaveno několik budov, které jsou pro Opočno velmi charakteristické. Vedle již zmiňovaného letohrádku se na části městského příkopu postavil špejchar s míčovnou. Ten při požáru v roce 1635 vyhořel a byl znovu vybudován v roce 1643. Část panské štěpnice se změnila na ptáčnici k chovu bažantů a k přezimování koroptví. Okolo části obory směrem na Hradec byla postavena kamenná zeď, která rozdělila oboru na starou a novou. Na začátku století postavili Trčkové nový panský dům – novou hospodu (dnešní hotel Holub).^{5/}

Roku 1673 byl založen kapucínský klášter. Mniši se zatím usadili na opuštěné faře na Malém náměstí, která od r. 1626 sloužila jako škola. Řídili odtud stavbu kláštera v letech 1676–1678. Původní klášter byl prostá, jednoduchá budova bez křížové cesty. Koncem století se začaly naproti klášteru na druhé straně dnešního Kupkova náměstí stavět první domy.

Hned za Podzámeckým dvorem v jihovýchodní části pozdější pálenky byla před rokem 1636 postavena myslivna. Byla to kamenná budova s 5 podkrovními komorami, v nichž byli chováni jestřábi a orel.^{6/}

Nad mlýnem při potoce stála v oboře vodárna, která čerpala vodu do zahrady před letohrádkem, dále tam byly sádky pro ryby a želvy a rybářova chalupa. V oboře pod zámek bylo další čerpadlo poháněné vodním kolem, kterým se hnala voda do kašen na zámku a ve městě. Vedle vodárny byl byt pro vodáka a lázně.

Přes oboru v údolí Zlatého potoka vedla cesta (zemská stezka). Na každém jejím konci byla chalupa, ve které bydlel branný. Jedna chalupa byla na silnici od Hradce Králové, druhá u potoka pod *Švamberkem*. Branní vybírali od formanů z průhonu dobytka clo (za 1 kus po jednom denáru).

K podstatnému rozšíření města došlo v 18. století. Začaly vyrůstat domky okolo tzv. hradecké silnice, kde vznikla čtvrt, které se již tehdy říkalo „*Starák*“, jak to dosvědčuje nápis na podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého, která stávala u mostu přes potok u panského mlýna.

Rovněž na druhém konci města pod kostelem P. Marie na tzv. *Solnickém předměstí*, dnešním „*Švamberku*“ se začaly objevovat jednotlivé domky. Hodně vzruchu způsobila ve městě stavba obecného mlýna v *Podkostelí*, dnešní čp. 108 u mostu, od něhož si obec slibovala zlepšení svých financí. Očekávání se nesplnilo a mlýn vystavěný v letech 1723–1725 byl již v roce 1742 vyřazen z provozu.

Přibližně ve stejné době jako tento mlýn byla postavena v *Lištovině* proti někdejší zbrojovce vápenka, která zřejmě páčila vápno z travertinu, který se v okolí vyskytuje v horní vrstvě půdy. K dalším změnám došlo v této době také v parku pod zámek, se roku 1723 připomíná panská prádelna, hájovna a pstruhové rybníčky.^{7/}

Bohatí opočenští sousedé stavěli podle staré zájezdní hospody honosnější městske domy a tak vzniklo *Velké* nebo *Lipové* případně též nazývané *Kapucínské náměstí*. Od náměstí směrem k Dobrušce vyrostla řada stodol. Původně byly dřevěné, avšak po požáru v roce 1832, když skoro všechny lehly popelem, byly na příkaz vrchnosti postaveny kamenné.^{8/}

V roce 1723 byla v Opočně opět zřízena fara. V roce 1785 začali holandský podnikatelé – plátenčí – Jenelle a bratři Hoffmanové stavět krásný dům v klasicistním slohu – naproti nemocnici. Mimo to postavili u panské zelinářské zahrady dům, dnes čp. 216, kde zřídili barvírnu plátna. Vedle valchy, která stála na místě dnešního válcového mlýna (pana Kahlera) si pronajali louku k bílení pláten, která dodnes nese název *Bělidlo*.

Rod Trčků přinesl zhruba za 150 let svého panování novou kulturu a estetiku a tím změnil obraz města novým slohem, ale již ne odpovídajícím způsobem hospodaření a tím i změnu života a postavení městskeho obyvatelstva. Obrat, který vedl ke zvýšení počtu obyvatelstva i změnám struktur života města a tím i k rozrůzněním skupin obyvatel nastal po roce 1635, kdy téměř celé panství bylo převedeno na rod hrabat Colloredů, i když první léta jejich vlády byla pozname-

nána třicetiletou válkou. ŠŮLA (1971) ve své práci uvádí, že v žebříčku poddaného venkovského obyvatelstva stáli nejvýše rychtáři a spolu s nimi nepočetná vrstva do jisté míry privilegovaných obyvatel mlynářů, krémářů, hajných, rybářů nebo řemeslníků.^{9/} Tito tvořili větší část obyvatel Opočna.

O vývoji města v 19. století nacházíme již více pramenů. Při založení kroniky v roce 1837 popisuje kronikář v Opočně šest výročních trhů, týdenní trhy páteční, dále zámek s kaplí sv. Anny, radnici, samotu *Elegon*, poplužní dvůr *Podzámčtí*, ovčín *Zárybnice*, myslivnu *Vodětín*, různý průmysl, smíšené obchody, 240 domů s 1 500 obyvateli. Město bylo od roku 1812 pod „*městským rychtářem*“.

V roce 1805 bylo v Opočně celkem 112 domů včetně vrchnostenských budov. V roce 1805 již 232 domy a v roce 1900 bylo při sčítání lidí 312 domů, z toho 305 obydlených. Byla také postavena celá řada veřejných budov.

Z posledních veřejných staveb, které vyrostly v minulém století byla budova okresního zastupitelství na rohu bývalého švýcarského dvora z roku 1898, v níž je od té doby umístěn poštovní úřad. Do roku 1864 se učilo ve staré budově při hradbách čp. 28 (kde je deska hudebního skladatele Vorla).

Do města přicházeli noví lidé a začínal se projevovat nedostatek bytů. V roce 1881 se proto obecní zastupitelstvo rozhodlo pro výstavbu činžovního domu, který byl postaven na rohu Velkého náměstí s popisným číslem 248.

Po urgenci lékařů byly odstraněny z Velkého náměstí v roce 1865 středověké masné krámy. Rovněž z hygienických důvodů proti vůli tehdejšího faráře a mnoha sousedů byl zřízen za městem nový hřbitov, který byl biskupem vysvěcen a předán k užívání v roce 1881.

K uplatnění snah komponovat krajinu dochází v renesanci a u Opočna tyto změny přinesl příchod Trčků. Je možné sledovat ztrátu obranné funkce zámku a snahu sladit vzájemné působení zámku a přírodního okolí. Přitom kultivace přírody byla spojena jednak s hospodářskou činností. K tomu patří obora, jako výsledek lovecké záliby, rybník *Broumar*, ovocnářství v té době dává v bezprostředním okolí města vzniknout sadům a štěpnicím. V druhém vyšším stupni komponování zeleně byla zahrada v Opočně vysunuta až za hradby před letohrádek a byla spojena chodbou se zámkem.

Za Colloredů je již doložena barokní zahrada v osové souvislosti s letohrádkem. Na zámku je zbourána zeď a sídlo je terasou otevřeno do údolí tehdejší obory. V období přechodu mezi feudalismem a kapitalismem stoupá obliba anglického parku, kde je krása nabízena v přírodních formách. V Opočně dává hrabě Colloredo přebudovat roku 1820 barokní zahradu na anglickou a po stranách ji opatřuje dvěma skleníky. V druhé polovině 19. století je tak anglický park rozšířen až do údolí a opatřen různými stavbami, umělými vodopády, vyhlídkovými cestami. Travnaté plochy jsou doplněny stromy ve skupinkách nebo solitéry.

Město začíná fungovat jako samostatný organizmus. A při absenci většího průmyslu se mohlo harmonicky rozrůstat do volných ploch až nabylo dnešní podoby.

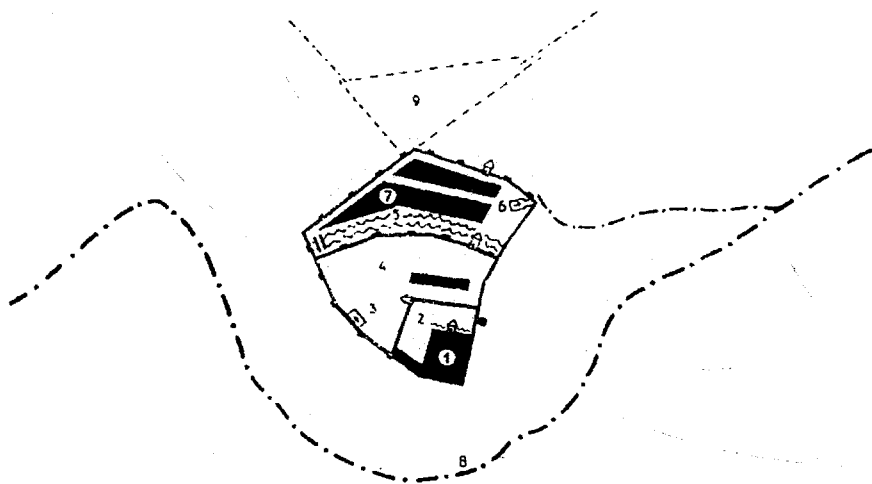
Poznámky:

1/ *Kronika města Opočna (1719–1814).*

2/ *Kronika města Opočna z roku 1837.*

- 3/ Státní oblastní archiv Zámorsk, f. velkostatek Opočno, *Urbář panství Opočenského z roku 1598*.
 4/ Tamtéž.
 5/ Tamtéž, *Kniha důchodů peněžních z roku 1643*.
 6/ Tamtéž, *Urbář panství Opočenského z roku 1636*.
 7/ Tamtéž, *Katastrální mapa města Opočna, asi z roku 1723*.
 8/ *Kronika města Opočna z roku 1837*.
 9/ ŠŮLA, J.: *Venkovský lid východního Hradecka*, Práce muzea v Hradci Králové – série B, 1971, 293 s.

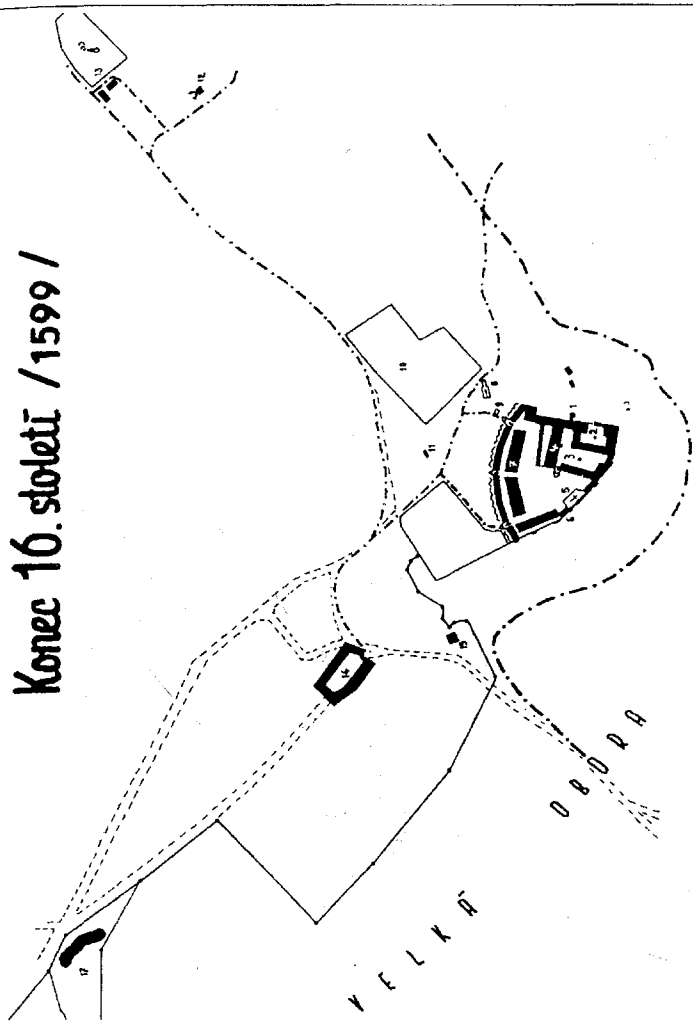
Začátek 15. století

Obr. 1: Mapka Opočna na počátku 15. století (zpracoval R. PEŠKA).

1/ hrad (14. století), 2/ předhradí s konírnami a ratejnami, 3/ hradní kaple sv. Ondřeje, 4/ první hradní nádvoří s hospodářskými budovami, 5/ městský příkop vzpomínaný 1361, 6/ farní kostel, původně dřevěný (14. století), 7/ město chráněné hradbami, 8/ cesta z Prahy přes Hradec, Dobrušku do Kladska, 9/ situace náměstí ve 20. století.

Konec 16. století / 1599 /

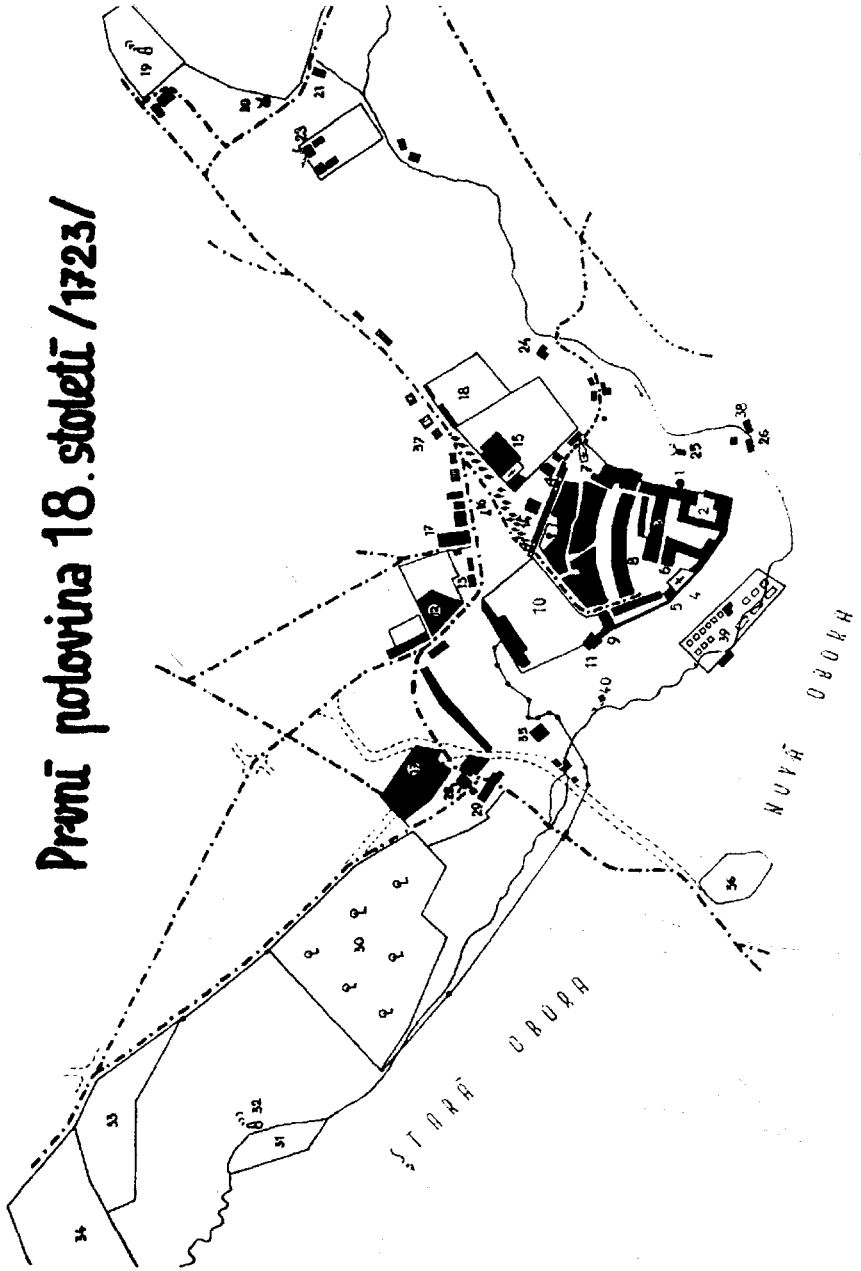

Obr. 2: Mapka Opočna na konci 16. století (zpracoval R. PEŠKA).

1/ okrouhlá věž, zbytek starého hradu (14. století), 2/ zámek s kašnou (1562–67), 3/ první zámecké nádvoří s branou, stájemi, ratejnami a sýpkou, 4/ pivovar, 5/ kostel (původně hradní kaple ze 14. století, přestavěna na kostel 1567), 6/ fara (1567), 7/ město, postavené do někdejšího nádvoří, chráněné městským příkopem, branami a brankou, 8/ farní kostel P. Marie, původně dřevěný ze 14. století, 9/ kamenná zvonice (1596), 10/ kamennou zdí obehnaná štěpnice zv. Trávnice. V 17. století byla v ní postavena „Ptáčnice“ a kapucínský klášter, 11/ dřevěné jatky, 12/ myslivna u Broumaru, 13/ panská cihelna, 14/ Podzámecký dvůr, 15/ pauský mlýn, 16/ vinice, 17/ chmelnice.

Poznámka: vyčárkované cesty naznačují dnešní stav.

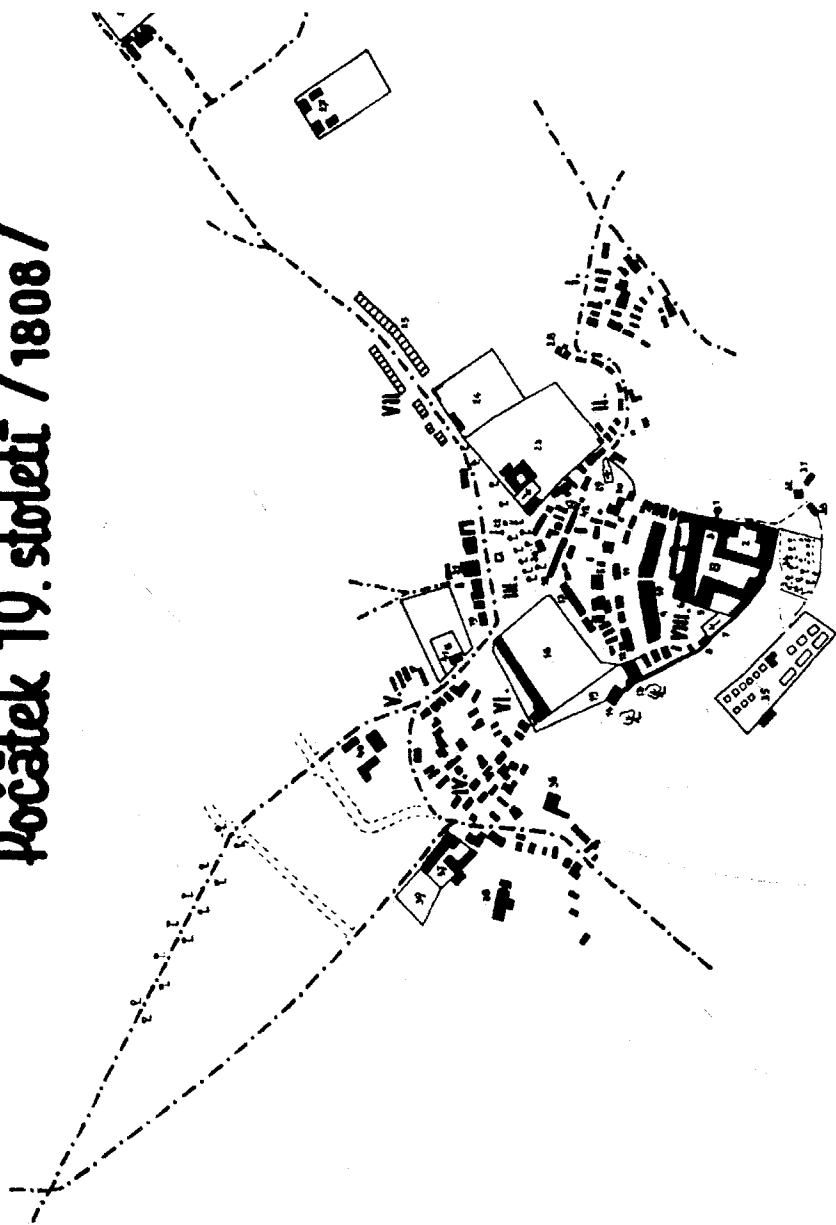
První polovina 18. století /1723/

Obr. 3: Mapa Opočna v první pol. 18. století (zpracoval R. PEŠKA).

- 1/ okrouhlá věž, zbytek starého hradu (14. století)
- 2/ zámek (1562 – 1567)
- 3/ pivovar (16. století) a panská správní budova (17. století)
- 4/ kostel, původní hradní kaple ze 14. století přestavěna 1567
- 5/ fara (1567) od roku 1626 až 1723 sloužila jako škola
- 6/ zimní jízdárna (17. století)
- 7/ farní kostel P. Marie (původní dřevěný), zvonice (1596)
- 8/ panská hospoda na Trčkově náměstí (čp.)
- 9/ špejchar – míčovna (z roku 1602, přestavěna 1643)
- 10/ okrasná zahrada se skleníky (původně kořeninová)
- 11/ letohrádek
- 12/ Švýcarský dvůr se zahradou (17. století)
- 13/ panský direktorský dům (1720) čp. 141
- 14/ socha sv. Jana Nepomuckého (170) – nyní je v Kodymově ulici
- 15/ kapucínský klášter (1676–1678)
- 16/ Mariánský sloup z roku 1718
- 17/ nový panský dům – Nová hospoda (počátkem 17. století)
- 18/ ptáčnice (počátkem 17. století)
- 19/ panská cihelna (16. století)
- 20/ hájovna u Broumaru (16. století)
- 21/ píla u Broumaru (1717)
- 22/ pazderna u Broumaru (17. století)
- 23/ lesovna a dřevosklad Ellegon (původně postaven jako hřiběcí dvůr)
- 24/ obecní mlýn, později vodárna (1723)
- 25/ hájovna pod zámkem (pro hajného černé zvěře)
- 26/ vodárna a vodáková chalupa
- 27/ Podzámecký dvůr (16. století)
- 28/ myslivna (počátek 17. století)
- 29/ stará pálenka (počátek 17. století)
- 30/ panská štěpnice, část byla původně zelnice (17. století)
- 31/ panská zelnice
- 32/ panská vápenka na pálení travertinu
- 33/ panská chmelnice
- 34/ panská vinice
- 35/ panský mlýn
- 36/ rybník Stejskal v oboře, v 16. století patřil městu
- 37/ stodoly opočenských sousedů
- 38/ valcha
- 39/ sádky na ryby a želvy a rybářova chalupa
- 40/ vodárnička, kterou se čerpala voda pro zahradu před letohrádkem.

Počátek 19. století / 1808 /

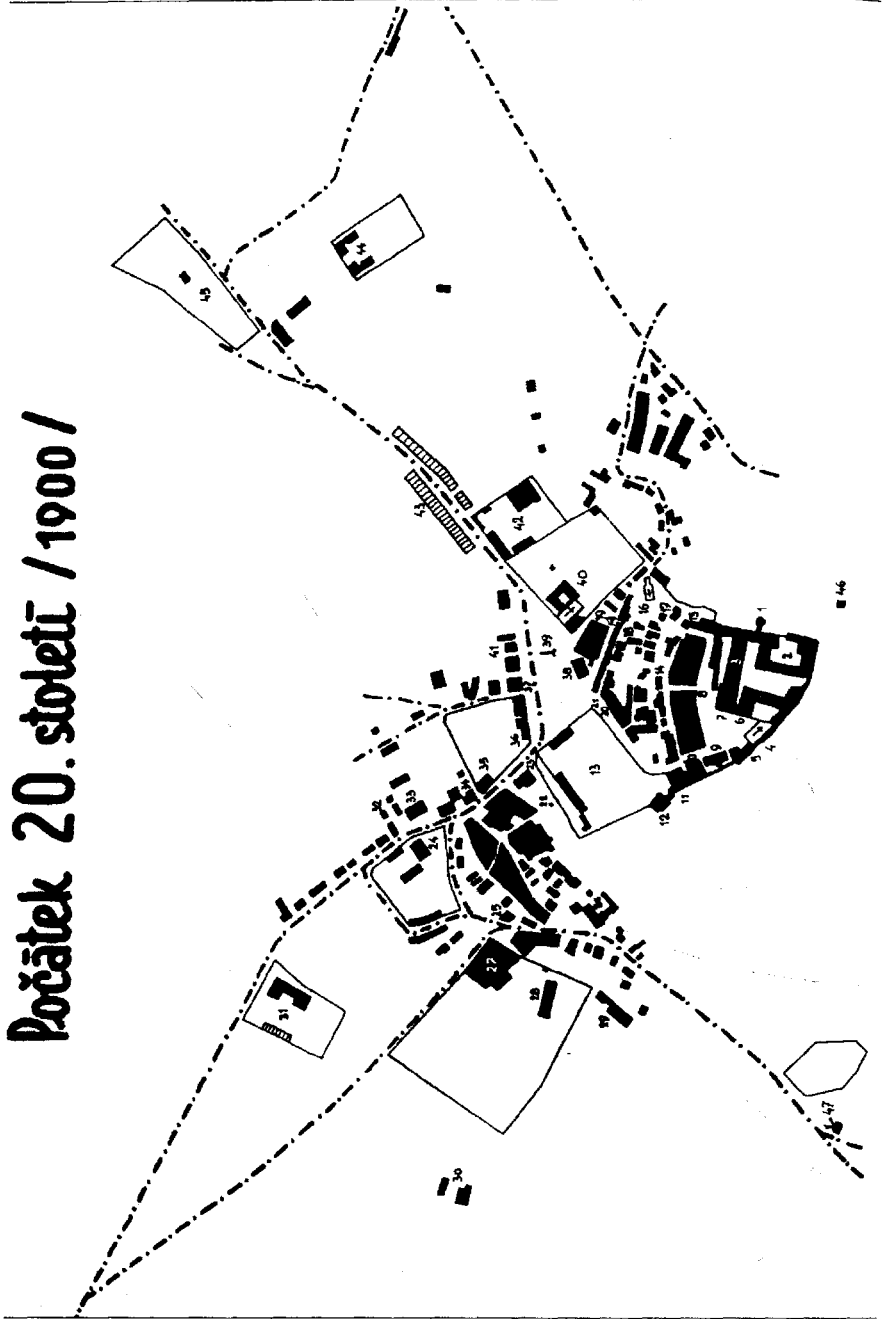
Obr. 4: Mapka Opočna na počátku 19. století (zpracoval R. PEŠKA).

- 1/ okrouhlá věž, zbytek starého hradu
- 2/ zámek (1562)
- 3/ důchod
- 4/ pivovar (16. století)
- 5/ zimní jízdárna (17. století)
- 6/ panská správní budova (17. století)
- 7/ kostel, původní hradní kaple ze 14. století
- 8/ fara (1567) – později škola (1626–1723)
- 9/ panský dům na rynku (16. století) čp. 9
- 10/ radnice (18. století)
- 11/ stará škola – čp. 28
- 12/ panská pekárna (v městském příkopu)
- 13/ špejchar – míčovna (přestavěna 1643)
- 14/ letohrádek (1602)
- 15/ letní jízdárna (17. století)
- 16/ francouzský park před letohrádkem (16. století)
- 17/ domek, ve kterém se narodil roku 1794 dr. Skuherský
- 18/ panská kovárna (17. století), zbourána roku 1968
- 19/ panský directorský dům – byt justiciára (1720), čp. 141
- 20/ dřevěné jatky (16. století)
- 21/ nový panský dům – Nová hospoda (počátek 17. století)
- 22/ Mariánský sloup (1718)
- 23/ kapucínský klášter, přestavěn v roce 1736, křížová cesta z roku 1762–1763
- 24/ ptáčníce (počátkem 17. století)
- 25/ stodoly opočenských sousedů
- 26/ panská cihelna (16. století)
- 27/ bývalý hříběcí dvůr, bývalá lesovna, sklad dřeva Ellegon
- 28/ bývalý obecní mlýn, později vodárna (1743)
- 29/ bývalý farní kostel P. Marie, původně dřevěný kostelík
- 30/ kamenná zvonice (1596)
- 31/ valcha (17. století)
- 32/ velká vodárna (16. století)
- 33/ vodákova chalupa (16. století)
- 34/ sad po zámku (18. století)
- 35/ sádka a rybářova chalupa (17. století)
- 36/ panský mlýn (16. století)
- 37/ nová pálenka (18. století)
- 38/ bývalá barvírna pláten (Jenelle – Hoffmannové 1785)
- 39/ panská zelinářská zahrada
- 40/ dům vystavěný Jenellem a Hoffmanovými (1785)
- 41/ Švýcarský dvůr se zeleninovou zahradou
- 42/ stará městská brána zv. „Na unduli“.

Názvy městských částí:

I. Švamberg	– Rosenberg nebo Pilzberk,
II. Pod kostelí	– Solnické předměstí,
III. Kupkovo náměstí	– Velké, Kapucínské nebo Lipové náměstí,
IV. Starák	– Starák,
V. Nádražní ulice	– Jaroměřské předměstí,
VI. Štěpánka	– název podle studny z roku 1871,
VII. Dobrušská ulice	– „Ve stodolách“,
VIII. Trčkovo náměstí	– „Rynek“.

Počátek 20. století / 1900 /

Obr. 5: Mapka Opočna na počátku 20. století (zpracoval R. Peška).

- 1/ okrouhlá věž, zbytek starého hradu
 - 2/ zámek
 - 3/ pivovar
 - 4/ kostel, původní hradní kaple
 - 5/ původní fara z roku 1567
 - 6/ zimní jzdárna
 - 7/ okresní soud a berní úřad, dříve panská správní budova
 - 8/ radnice z 18. století
 - 9/ obecná škola z roku 1863 (rozšířená 1889)
 - 10/ kanceláře panství – rodný domek malíře Fr. Kupky
 - 11/ špejchar a také míčovna
 - 12/ letohrádek
 - 13/ horní část parku po úpravách z let 1820 a 1880
 - 14/ stará škola – rodný domek hudebního skladatele J. Vorla, čp. 28
 - 15/ Kodymův rodný domek, čp. 22
 - 16/ bývalý farní kostel, v roce 1810 byla pod ním zřízena knížecí hrobka
 - 17/ kamenná zvonice
 - 18/ Charouzův chudobinec (založen 1859) čp. 58
 - 19/ stará městská brána (zbořená v roce 1906)
 - 20/ rodný domek dr. A. Skuherského, čp. 65
 - 21/ občanská záložna (1862) čp. 67
 - 22/ kde stála studna Štěpánka (1881), podle ní název čtvrtě
 - 23/ hotel „U města Prahy“, notářství a četnická stanice (1865), čp. 245
 - 24/ dům postavený Jenellem a Hoffmannovými (1785), čp. 169
 - 25/ Kotlandova továrnička na hospodářské stroje, čp. 29
 - 26/ Pavlíkův parní mlýn, bývalý panský (16. století)
 - 27/ pálenka
 - 28/ bývalá barvírna pláten (1785) čp. 216 – zde bydlel též dr. Skuherský
 - 29/ Zimova továrnička na hospodářské stroje
 - 30/ Kahlerův mlýn, dříve valcha a pak pila, čp. 241
 - 31/ hospodářská škola (1892), čp. 296
 - 32/ okresní stravovna
 - 33/ všeobecná nemocnice (1864)
 - 34/ lékárna u sv. Trojice, čp. 164
 - 35/ dům okresního zastupitelstva a pošta (1898), čp. 307
 - 36/ dům velkostatku, kancelář a byt lesmistra (z roku 1720), čp. 141
 - 37/ hotel Holub, dříve „Nová panská hospoda“, čp. 137
 - 38/ městská spořitelna (1891), čp. 247
 - 39/ Mariánský sloup
 - 40/ kapucínský klášter s křížovou cestou a kaplí
 - 41/ mateřská školka – dům ve kterém bydlel spisovatel Trnobranský, empírový dům z 19. století, čp. 134
 - 42/ bývalá ptáčenice
 - 43/ stodoly
 - 44/ bývalá lesovna, pod ní sklad Ellegon
 - 45/ nový hřbitov (1881)
 - 46/ vodárna u mostu (z konce 19. století)
 - 47/ hájovna a rybník Stejskal v oboře.
-